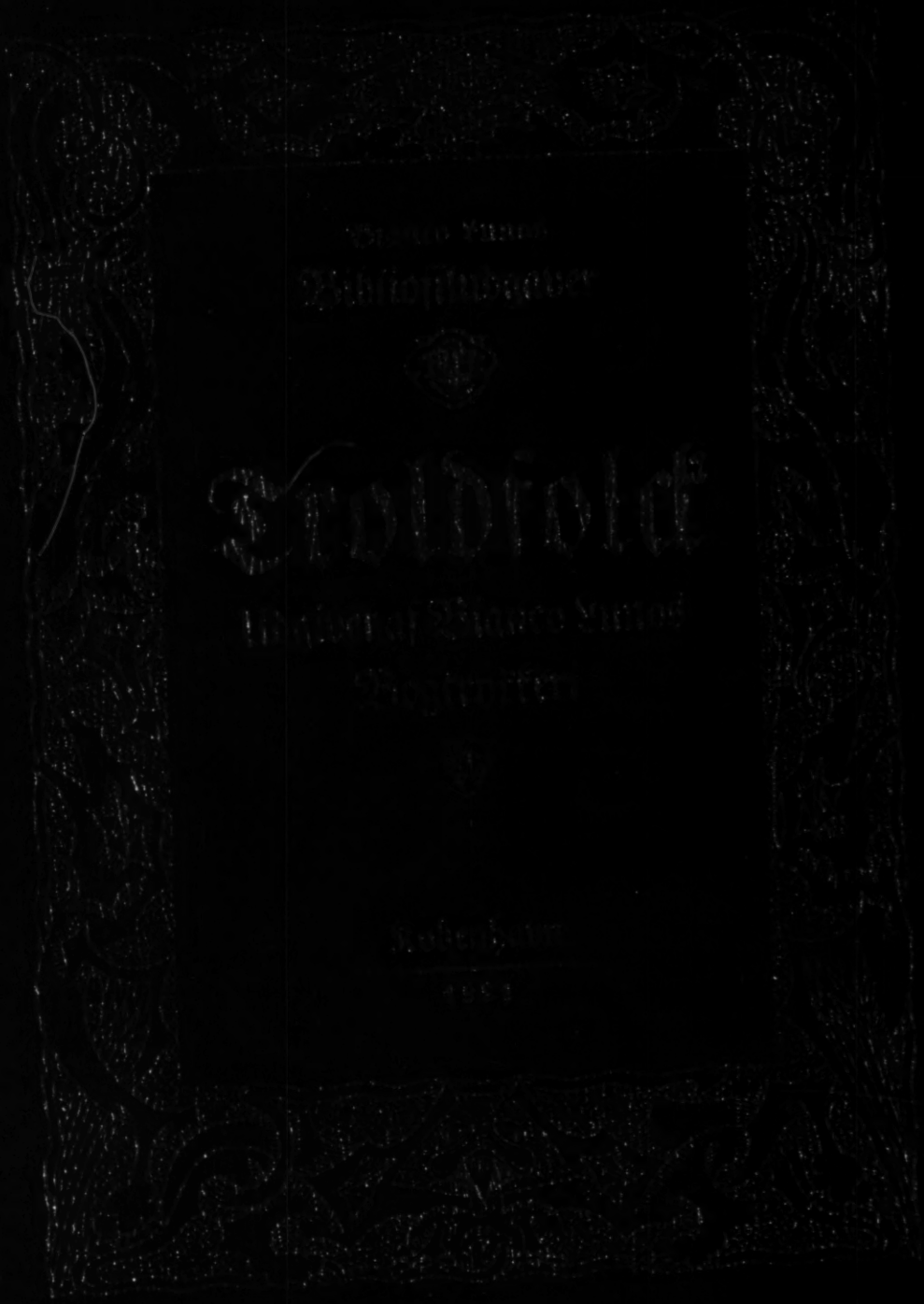

Gammel dansk

Folkelitteratur

Flyveskrift

første Gang trykt i Köln paa Caspar Schumans af Erfurts Bekostning og derefter i København af Laurentz Benedicht

1591

Udgivet af

Bianco Lunos

Bogtrykkeri

EN FORSKRECKELIG OC SAND BESCRIFFUELSE/

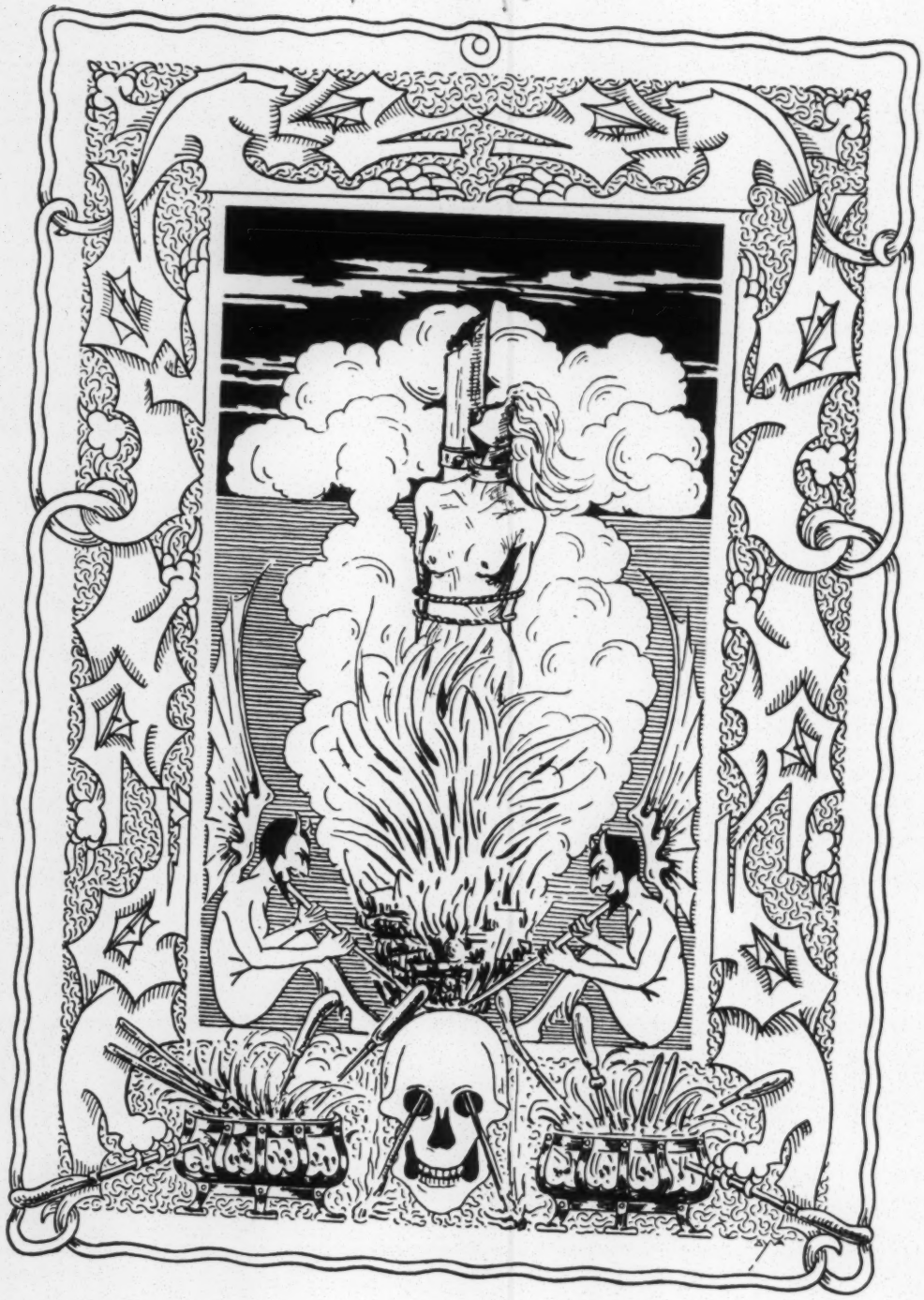
OM MANGE

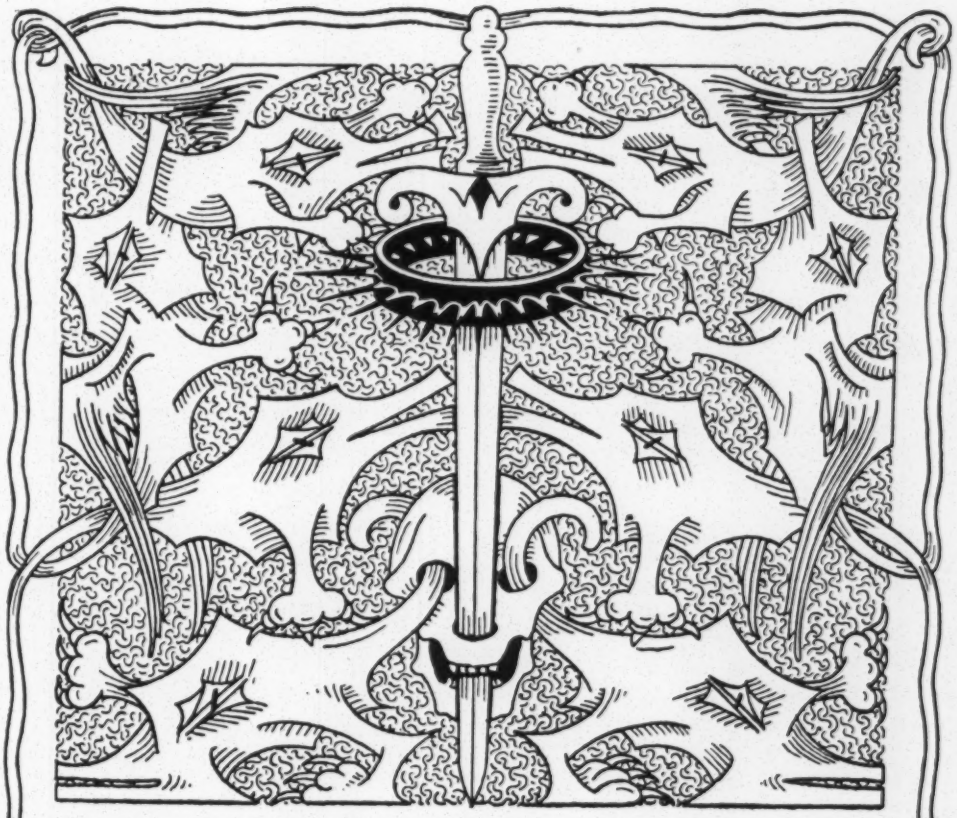
Troldfolck:

som ere forbrende for deris Misgierninger skyld / fra det Aar 1589. regnendis: Oc huad deris vdretning oc bekendelse haffuer været mangen til en tro atuarsel. ¶ Desligeste om en Troldkarl ved naffn stumme Peder/ huilcken som kunde giöre sig til en Varulff formedelst hans Troldoms Konst. Oc huorledes hand er grummelige henretted til Døde/ vdi en By ved naffn Böpper / tre Mile fra Colne / vdi det Aar 89. Oc huad om hand haffuer bedreffuet.

KØBENHAVN ANNO
MCMXXI

7466
T838
A530696
PWL
W 25
D
H
24

Denne Forſkreckelig oc ſand beſcriffuelſe / om mange Troldfolck / ſaa vel vdaff Mands perſoner ſom Quinder / huilcke mangeſteder efter deris onde gierningers bedrifft oc bekendelſe / (ſaa vel vdi det Ertzſtict Trier / ſom anden ſteds) ere forbrende oc vndliffuit / vdi dette forgangne 89. oc 90. Aar, oc er ſaaledes tilgaait:

¶ Det er vden tuil huer Mand vel vitterligt / denne bedrøffuede oc ſuare onde tid: Oc maa huer mand for ſig bekende det / at det kommer alt offuer off formedelſt vore mangfoldige Synders ſkyld / at der optendis alleuegne iblant Menniſken / ſaa meget Oprør / Had oc Affuind / oc wſamdrectighed: Saa at Børnene forfølger deris Forældre / oc ſtaar Fader oc Moder imod vdi alle maade / huorfaare endelige det gantſke Menniſkelige Slect vden tuil met tiden maa vndergaa oc fordærffuis. Jeg tror viſſelige / at der ingen Dieffuel mere er til vdi Helffuede / Men omkring løber den gantſke vide Verden / met deris forgifft oc Troldoms handel / oc der met er ſlet beſet: Oc vil ieg nu her met giffue den godhiertige Læſere det at forſtaa. ¶ Der ligger en Stad vdi Landet Suaben / ſom kaldes Eluangen / Effterdi omkring denne By haffuer været meget wuerligt / oc haffuer fordærffuit baade Korn oc Vin oc anden Fruct / baade vdi Marcken oc Haffuerne / Oc mange Menniſker ere bleffne Lamme paa deris Lemmer / oc Queget er met mange whørſommelige Siugdommer beladde / huilcket mand daglige ſpurt oc forfaret: Derfor haffuer mand grandgiffueligen effterteneckt denne Sag / huorledis oc vdi huad maade ſaadant ſke kunde

oc tilgaa/ Jndtil saa lenge at Gud almechtigste paa det sidste / endelige haffuer hørt de gode Folckis Bøn/ oc obenbaret saadanne Dieffuels oc forbandet Troldoms handel: oc huorledis de haffue anrettet deris Troldskab / oc er kommet til Liuset vdi saa maade. ¶ Efterdi der ere blevne mange sictet oc Fangne sammested / haffuer mand send Bud til en Stad/ som kaldis Biberach / efter en Mestermand / huilcken Mestermand vaar begaffuet met den Konst/ at hand kunde giøre det saa / at samme Troldfolck bekende goduillige oc vden pinelse huorledis oc huilckelunde oc huor met de haffde kommet deris Troldom affsted. ¶ Oc haffue de først bekent / at de haffue forbundet sig met Dieffuelen / oc forsoret GUd oc hans kere Søn / oc alle Helgene vdi Himmerig/ oc beblandet oc indlad sig aldelis met Dieffuelen. Huor iblant haffuer været en gammel ond Trold / som haffde en smuck vng Daatter / huilcken hun haffde begynt at oplære vdi denne Dieffuels Troldoms handel / (huilcket de actede for en synderlig Konst) oc samme hendis Daatter samtyckte hun Dieffuelen til Hustru / oc der hand bleff troloffuet met hende / kom hand frem til hende vdi en vng Karls skickelse: Oc der de nu vaare Trogiffne met huer andre / oc

deris Høytids dag vaar besluttet / da begynte de at dantze / Oc til samme dantz komme mange Dieffle vdi vnge Karle oc vnge Pigers skickelse. Desligeste komme der ocsaa frem en stor haab gamle Troldquinder met mangeslaus vnderlige Spillemend / den ene legte paa it Hestehoffuit / den anden paa en Suinetryne / oc de andre paa atskillige vnderlige oc seltsomme Instrumenter: Oc huer dantzede da met sit Bolskab. ¶ Der dantzen vaar at ende / da beblandede de sig met huer andre / met tuct at sige / oc fuldkomme deris vilje. Dette allsammen haffuer den gamle Moder goduillelig bekent / at saa er tilgaait vdi sandhed: Strax der effter i samme tid / haffue de set vdi mange potter atskillige tingest / Snoge / Taadzer / Døde Ben / oc mangeslaus wbekynte Vrter / at huilcken sted de haffue graffuet oc set dennem ned / det være sig vdi Husene / Stalde eller Laderne / der er det gaaet saare ilde til: at huilcken der er gaaen vdoffuer / det være sig Menniske eller Queget / vngt eller gammelt / da er det belad met saa stor sprecke oc pine / at det haffuer icke været at sige vdaff. Desligeste haffue de ocsaa tilred en Troldoms Salue / som haffuer været skadelig baade for Menniſken oc Queget / at hues de haffue bestruget der met / Menniſker

eller andet / enten Nat eller Dag / det er vdaff ſtor hæffuelſe / bleffuet blind oc Lam / oc haffuer icke kundet kommet til ſin helbrede / men er ſaa plaget indtil ſit ſidſte endeligt. ¶ Der de nu ſaadant haffde altſammen bekent / haffue de tilkende giffuet/ huort oc paa huad ſted de haffde begraffuet diſſe potter / oc ere ſamme potter optagne vdaff Jorden: oc til et ſand vidniſbyrd / haffuer man taget potterne oc Saluen / baade Quinderne oc alt / oc brent dem til Aſke / ſom deris rette fortiente Løn vaar. ¶ Førſt haffuer mand xij ſtatzlige oc Rige Quinder / huilcke mand icke haffde betrod ſaadant til / oc en vng dreng / hues Moder hannem ſaadan lærd haffde / bundet op til en ſtotte / oc forbrent dem alle met huer andre. Vdi en liden Stad / ved naffn Morgenthal / bleff ocſaa en gammel Kierling fangen / huilcken obenbar oc frijt bekende/ at hun haffde brugt wtuct met Dieffuelen paa en Skorſteen / oc haffde bruget Troldom vdi xlj. Aar / oc middeler tid omkommit fireſindstiuffue Børn: oc effter Dieffuelens vndſkiudelſe oc Raad / forgiffuet mange Menniſker / vnge oc gamle vdi Brøllupper oc Geſtebud / oc giort megen ſplit og wſamdrechtighed imellem fromme Ectefolck / oc fordærffuet meget Korn oc Vin oc anden Fruct vdi almindelighed / ſaa meget

hende meſt mueligt haffde været. Oc haffuer ocſaa bekendt / at der vaar ingen from Jordemoder paa Ti Mile veys nær omkring Morgenthal / Men vaare alleſammen Troldquinder: Oc berømmede ſig oc lo der at / oc ſagde / at der ſom der vaare ſaa mange Mend / ſom Quinder vdi Landet / ſom kunde Troldom / da vilde de bruge deris handel frijt / trods huem der ſkulde kunde ſige dem noget imod. Effter ſaadan hendis bekendelſe / haffuer mand neffuet hende met gloendis Tenger / oc hugget den høyre Haand vdaff hende oc / der effter endelige forbrent hende til Aſke oc ſtøff. ¶ Vdi en anden By vdi Landte Suaben / en halff Mile veys fra Nörlingen / ſom kaldes Valterſtad: haffuer Greffuen ſamme ſted fanget viij. Troldquinder / huor iblant haffuer været tuende Jordemodre / huilcke hand haffuer ocſaa ladet met Tenger neffuet / oc lad hugget deris høyre Haand aff dennem / oc ſiden ladet forbrende: huilcke haffue bekent / at de foruden deris Troldoms handel / haffde omkommet it hundrede oc fyrretiuve Børn. ¶ Gunſtige Læſere / Jeg kand icke alt nockſommelig fortellie / huor mange der ere forbrent vdi Veſtfalen oc hoff Rinſtrommet / oc vdi det Cørførſtedomme Trier och Moſel / Som haffue været tho hundrede oc halfftredieſinds tiue aff

det ſlaus Folck / ſom ere alle forbrende: Huor iblant haffuer været en Docter en Juriſt / ſom haffuer været en ſuar formuendis Mand oc Corførſtens aff Trier en aff ſit beſte Raad / ſom kaldis *Flade* / den ſamme haffue de hafft fangen paa vj. Maaneders tid for en Troldkarl / men der hand kom til Suars / oc de vilde beuiſe hannem offuer at være ſkyldig vdi Troldoms Sag / da vndſkyldede han ſig i ſaa maade / at det vaar ekon *Magia* / paa Danſke / en ſort Konſt / oc icke kunde regnis for Troldom / oc ſtraffis derfor / huis hand haffde brugt oc giort: thi det vaar Naturligt / oc icke aff Dieffuelen eller Affguderi / oc begærede derfor / at hand maatte giffues loſſ fra ſit Fengſel. Men man haffuer holdet hannem ſom en Radgiffuere for de andre Troldfolck / Oc er derfor ſamme Docter *Flade* / for Troldoms Sag dømt til at dø / oc er bleffuen Ret den 26. dag Maij for ſine Misgierninger ſkyld ꝛc. ¶ Der haffuer ocſaa været tuende *Pastores* / ſom omgicks met Troldom: Oc efter at de vaare fengſlet oc indſat / oc bleffue adſpurt / naar oc huorledis oc paa huad tid de haffde lærd ſaadant / oc huor lenge de haffde brugt det: da haffuer den ene giffuet ſaadan Suar fra ſig. Det haffuer begiffuet ſig paa en tid / der hand gick vdaff Trier

imod afftenen / oc vilde gaa til ſin Sogn / og vaar noget ølbidende / haffuer hand lagt ſig hoff Veyen vnder it Gerde / til at ſoffue. Oc der hand vognede tilige om Morgenen / haffuer hand ſeet gaa en ſmucker Pige ſom vaar bekled paa det allerſkønniſte oc ſmuckiſte i kleder / da haffuer hand kaldet at hende / at hun ſkulde komme til hannem / thi hun gick vild oc icke paa den rette Vey / hand vilde viſe hende til rette: Der nu Sathan kom til hannem vdi ſaadan lignelſe / oc hand icke andet viſte end det vaar en Pige / haffuer hand begæret aff hende at bruge ſin vilie met hende / huilcket hun høffſkelig met it lader / haffuer nectet hannem (thi Dieffuelen er en Tuſind konſtnermand) da er han førſt optends imod hende met ſtørre Kierlighed / oc haffuer det ydermere begeret: Da haffuer hun Suaret hannem / at der ſom hand vilde at hun ſkulde fuldkomme hans vilie / da ſkulde hand igien giøre hues hun begærede vdaff hannem / Huor til hand ſuarede ſtrax Ja. Da haffuer hun ſagd / hand ſkulde affſige ſig met *CHRISTO* oc hans kiere Moder / oc giffue ſig vdi hendis vold / da vilde hun ocſaa lære hannem ſkønne Konſter. Oc effterdi hand vaar ſaa ſuarlige optend imod hende vdi wtuct / haffuer hand met it wbetenckt mod ſamtyckt / alt huis hun haffuer

begæret. Oc der hand haffde fuldkommet ſin vilie (met tuct at ſige) met hende / haffuer hand forſt formercket / at det vaar icke naturligt. Dog haffuer han icke effter den tid kundet lade aff / men er faren frem oc er bleffuen fremturendis vdi ſamme Troldom oc megen ondſkab ꝛc. Effter ſaadan hans egen bekendelſe / haffuer mand dømt hannem / oc forbrent hannem lige ſom de andre. ¶ Vdi en anden Landsby / icke langt fra den Stad Trier / haffuer mand forbrent en wſigelige haab ſaadanne Dieffuels Menniſker / baade vnge oc gamle / Rige oc fattige: Efterdi de haffde taget ſig for / at vilde anrette vdi it Cloſter ved naffn S. Maximin / megen Jammer oc ſtor Elende / den forſte dag Maij: Saaledis / at de vilde haffue fordærffuet gantſke aldelis baade Korn oc Vin / huilcket GUd dennem dog icke vilde til ſtede / men obenbarede det vdi ſaa maade. Der bleff funden en gammel Kierling vdi en Vingaard / ſom affbrøt oc ſanckede ſammen alle Blad hun kunde bekomme her oc der huort hun kunde meſt / Der hun bleff befunden met ſaadant / er hun fengſlet for ſaadan Sag / oc der hun bleff atſpurd for huad Sag hun giorde ſligt / haffuer hun ſtrax frijt bekent for huer / at der ſom det haffde lyckides hende / da vilde hun bedrøffuet mangen Mand

der met: Er ocsaa dømt oc forbrent lige som de andre.
¶ Der haffuer ocsaa været Boset en Troldkarl vdi en By ved naffn Bopper / iij Mile veys fra Colne / huilcken som hand haffuer brugt Troldom vdi 24. Aar / oc haffuer kundet giort sig til en Varulff / huilcken mand haffuer ocsaa fengslet oc Pinlige ladet forhøre / haffuer den samme frijt bekent / at hand haffde omkommet oc sønderreffuet Tretten Børn / somme paa vj. oc somme paa vij. Aar gammel / desligeste tho Mend oc en Quinde kommet om halsen / Oc haffde ocsaa leget vdi vij Aar met sin Daatter vdi Horerj / huilcken mand ocsaa haffuer forbrent. Oc haffuer hand meget mere andet ont bedreffuit ꝛc. Efter saadan sin egen bekendelse / haffuer mand Rettet hannem vdi den By Bøpper / den 31. dag Octobris. Oc først haffuer mand neffuet hannem Ti gange met gloendis Tenger / der effter haffuer mand slaget hannem Arme oc Been sønder met en stor Øxe som vaar giort af Træ / paa det sidste haffuer mand hugget Hoffuedet vdaff hannem / oc forbrent saa Kroppen: Der efter haffue de ladet giøre en Veff vdaff Træ / oc set den paa it Hiul / oc ladet saa hans Hoffuit sla der oppaa met it Søm. Oc er denne Varulff saaledes betalet for sine Misgierninger / oc haffuer faaet løn som hand

haffuer fortient til. ¶ For saadant oc andet mere som omtalet er / er det tid oppaa / at mand beder GUd almectigste baade Dag oc Nat / at hand vilde opuecke oc giffue Øffrigheden Hierte / Mod oc Sind til / at de saadanne Dieffuels Menniſker met deris Dieffuelſkab / forfølger / ødelægger oc ſlet kommer dem aff dage / thi det vaare Synd andet / paa det at Helffuedis Sathan kunde ſlaais imod i ſaa maade / Oc fremdeles icke ſkulde formedelſt hans onde ſelſkab / bedrøffue fromme Menneſker flere / ſom her til dags oc vdi diſſe fremgangne Aaringer ſkeed er. ¶ GUd beuare oſſ all ſammen for ſaadanne forgiftige Troldfolck / for ſit hellige Naffns ære Skyld / Amen. ¶ Der er udgaan en liden ſcrifft / huorledis Dieuffelen beklager ſig / at Helffuede vil bliffue hannem forliden / oc derfor haffuer vdſend ſine ſendinge Bud effter Bygnings Mend / den at giøre ſtørre: Jeg tror vden tuil / at hand haffuer vel viſt det tilforne / al vdi det Aar 89. oc diſſe Aaringer ſiden effter / ſkulde komme ſaa mange Trolddieuffle oc Troldquinder. GUd affuendet / at den onde Aand ſkal jo ingen platz eller rom haffue lengre her paa Jorden hoſſ Menniſken / Men maa nedkaſtis i Helffuedis affgrund / huilcken ſted hannem oc alle hans ſelſkaffer bered fra Verdſens begyndelſe / Amen.

STUMME PEDERS

GRAFFSCHRIFFT

HOſſ Bedbur vdi denne Lands end
Haffuer ieg mig vdi en Varulff foruend /
Mit leffnit en tidlang ſaa hen bragt
Met Troldom min GUd oc Herre foract /
Den onde Aand haffuer ieg giffuet mig
Oc mange taget fra deris Leffnet oc Liff /
Tretten Børn haffuer ieg ſønderreffuit
Som en Varulff / det ſaa bedreffuit /
En Quinde / Desligeſte ocſaa tho Mend
Der met det dog haffde ingen end.
Min egen Daatter ieg oc belaa
Met andre Quinder brugte ieg det ocſaa /
Indtil Meſter Hans fick paa mig fat
Met Suerd oc Tenger hand ſtrafft mig hart /
Som du ſeer / Hand haffuer handlet met mig
Paa Steil oc Hiul nu ſidder ieg.

DEN 31. DAG NOUEMB.
MDLXXXIX

OPLYSNINGER

til

En Forskreckelig Oc sand beskriffuelse / om mange Troldfolck.

Oplysninger til En Forskreckelig oc sand beskriffuelse / om mange Troldfolck.

Af

Emil Selmar

Af alle de forskelligartede litterære Frembringelser, som Gutenberg ved sin verdensfornyende Opfindelse skabte eller udviklede af Romertidens *acta diurna*, har ingen haft større Betydning som almindelig Kulturspreder end Aviserne. Ved de for den videste Offentlighed bestemte Smaaskrifter med almenforstaaeligt Indhold, der blev Dagspressens Ophav, imødekom Gutenberg og hans nærmeste Efterfølgere en naturlig Trang hos de Samfundslag, som havde erhvervet sig en vis Dannelse, og da navnlig en taalelig Læsefærdighed, til at blive delagtiggjort i et om end overfladisk Kendskab til deres Tids sociale, økonomiske, religiøse og politiske Foreteelser.

I Litteraturhistorien gaar disse Smaaskrifter fra det femtende til det syttende Aarhundrede under Betegnelsen Flyve- eller Nyhedsblade. Fællesbetegnelsen er egentlig misvisende. Adskillige af disse Smaaskrifters Indhold var af religiøs Natur, og selve Nyhederne var ofte flere Aar gamle, inden de havde naaet Bogtrykkerkunstens davæ-

rende faatallige Centrer rundt. Medens Kendskabet til samtidige Begivenheder indenfor en By eller mindre Landsdel i hine Tider spredte sig hurtig og uden Bogtrykkerkunstens Medvirken, var det anderledes med Spredning af Oplysninger udenfor dette snævre Omraade. Samfærdselsmidlerne var faa og usikre, og Forberedelserne til et ordnet og for alle og enhver tilgængeligt Postvæsen tog først sin Begyndelse i det syttende Aarhundrede. En skriftlig eller trykt Meddelelse fra et ikke videre fjernt Sted kunde i strenge Vintre, naar de altid slette Veje var helt ufarbare og Vandene tillagte, være Uger om at naa frem til den nærmest større By, og fra Udlandet kunde det vare Maaneder inden Kendskabet til de der foregaaende vigtige eller opsigtvækkende Begivenheder blev almindelig.

Et fastslaaet Kendingsmærke eller Navn, saaledes som Romernes *acta diurna* og *acta senatus*, havde disse Smaaskrifter ikke. Af bevarede Bogfortegnelser fra hine Tider ses det, at de enkelte Skrifter i Handel og Vandel fik Navn efter det første Hovedord paa Titlen eller Hovedrubrikken: Relation, Beretning, ny Tidende o. s. v. Efter at der var oprettet ridende og kørende Post, og Smaaskrifternes forskelligartede Indhold samledes i Spalter, hvis ydre Form nærmede sig den senere Dagspresses, havde Navnene Hentydning til Befordringsmidlerne: Postrytter, Postillon, Kurer o. s. v. Bogtrykkerkunstens Udøvere derimod havde et Fællesnavn for alle mindre Trykarbejder, disses Indhold eller Tendens ufortalt; de kaldte dem *accidentia*, og forstod derved Tilfældighedsarbejder, der som en lille men sikker Bifortjeneste lod sig stikke ind mellem Udførelsen af

ſtørre Værker. Da Bogtrykkerne næſten altid ſelv optraadte ſom Forlæggere af Flyve- og Nyhedsblade, blev Bifortjeneſten ved diſſe, der hyppigſt gik af ſom varmt Brød og i forholdsvis ſtore Oplag, ofte til Hovedindtægt. De forſtod ogſaa til Gavns at ægge Købernes Nysgerrighed ved bombaſtiſke Titler, ſom dette lille Genoptryk viſer, og ligeſom ved Dagspreſſens nuværende Reklameſedler fik Køberen ofte ikke mere at vide om Sagerne end hvad der oplyſtes paa Titlerne.

Nyhedsbladenes Begyndelſe falder ſammen med Bogtrykkerkunſtens Opfindelſe. Mellem 1448 og 1454 fremſtillede Gutenberg i tre Kalendere Prøver paa, hvor langt han var naaet med Overvindelſen af de tekniſke Vanſkeligheder ved den nye Kunſt. De to førſte af diſſe Forprøver er kun bevarede i Brudſtykker, den førſte paa to Blade i Wiesbaden, den anden i et Enkeltblad i Cambridge. Den ſaakaldte „Tyrkekalender" af 1454 er derimod fuldſtændig og findes i Münchens Hofbibliotek. Indholdet af de 9 Sider i Kvartformat er et manende Opraab til Kriſtenhedens Fyrſter og Folk, „eyn manung der chriſtenheit widder die durken" om at ſlutte ſig ſammen til Stansning af Tyrkernes Fremtrængen i det østlige Europa. Kalenderoptegnelſerne indſkrænker ſig til Oplysninger om de forſkellige Helligdage i Aaret og hvornaar det er Nymaane. Det førſte Skrift af denne Art, der forekommer i Danmark „*Descriptio Obsidionis Urbis Rhodiæ*", ſom Johan Snell trykte i Odenſe 1482, omhandler ogſaa Tyrkernes Fremtrængen. Indholdet er en Beretning af Johanniterordenens Vicekansler Caorſin om Tyrkernes An-

greb paa Den Rhodos i Foraaret 1480. Da Skriftet ikke var oversat til Dansk, har kun en forholdsvis lille Kreds kunnet nyde godt af Nyheden. Fra det femtende Aarhundrede findes ikke mange af disse Nyhedsblade, men i de følgende Aarhundreder udkom en Mængde, og der har sikkert været udgivet flere end man nu kender; Smaaskrifter i et større Oplag har nemlig færre Betingelser for at blive bevarede end større Skrifter i et ringe Oplag. Nyhedsbladene var af en kosmopolitisk Natur. Deres Udseende og Indhold var omtrent ens, idet de i Oversættelse, Omarbejdelser og poetiske Udstykninger vandrede fra Land til Land. Det brogede Indhold omfattede i Enkeltskrifter ikke alene Dagsnyheder som Krigsbegivenheder og andre politiske Foreteelser, Misfødsler og Naturbegivenheder, men efter Reformationen ogsaa Stridsskrifter og religiøse Traktater og Beretninger om overnaturlige Ting, i Særdeleshed om Troldfolk, Hekse og Øvrighedens nidkære Forfølgelse af disse. Begivenheder, der spillede ind paa det overnaturlige, ledsagedes ofte af opbyggelige Betragtninger, for det meste i bunden Stil, hvis ikke hele Beretningen var paa Vers og bestemt til at synges paa en kendt Melodi.

Det er ikke altid let at finde den historiske Kærne i Fortidens Nyhedsblade, men om de religiøse Forvildelser, der i flere hundrede Aar hærgede hele den civiliserede Verden, foreligger der en udførlig Litteratur, som behandler Heksevæsenet og Hekseforfølgelserne saavel fra historiske som fra juridiske Synspunkter. Genoptrykket af nærværende Nyhedsblad stammer fra Tidsrummet efter Reformationens Indførelse, i hvilken denne aandelige Farsot viste sig i sin ræd-

somſte Skikkelſe. Beſkyldninger for Trolddom kunde ramme enhver, Høj eller Lav, Mænd og Kvinder, Oldinge og Børn, og Forfølgelſerne bundede oftere i Ondſkab, perſonlig Hævn, Misundelſe og Havesyge end i religiøs Fanatisme. Der hørte ikke meget til for at blive anklaget for Hekſeri; naar der optraadte Misvækſt, naar Mælken løb ſammen eller Fløden ikke lod ſig kærne til Smør eller et Barn fik Udſlet kunde der udpeges et Menneſke ſom ſkyldig i Trolddom. Selv en udført Velgerning kunde blive Aarſag til Forfølgelſe. I Aaret 1603 ſendte ſaaledes en rig Borgerkone i Offenburg, Anna Maria Hoffmann, i Anledning af Datterens Bryllup nogle fattige Familier i Byen Suppe, Kød og Vin. En Barſelkvinde, der ſandſynligvis havde været for graadig, blev ſyg og døde nogle Dage efter. Da Kvinden havde ment, at Borgerkonens Mad var Skyld i hendes Sygdom, opſtod det Rygte, at Fru Hoffmann var en Heks, der havde øvet Trolddom med Suppen. Hun blev anklaget for Hekſeri, men ved kloge Skridt fra Mandens Side erklærede Magiſtraten, at Rygtet ikke havde noget paa ſig. Men fem Aar ſenere blev Sagen atter optaget. Flere Kvinder, ſom var anklaget for Trolddom, havde paa Pinebænken tilſtaaet, at Fru Hoffmann og Datteren Fru Bapſt, ſammen med dem oftere havde deltaget i Hekſeſammenkomſter og iøvrigt havde lavet mange Utuſteſtreger. Fru Hoffmann reddede ſit Liv ved en ilſom Flugt til Straßburg, men Datteren blev fængſlet og lagt paa Pinebænken. En langvarig Kamp om Fru Bapſts Liv fulgte nu; i et Aktſtykke af 25de Februar 1611 erklæres Anna Marie Bapſt for at

være en overbevist Heks, og hun er sandsynligvis derefter bleven brændt paa Baalet.

Hekseforfølgelser var almindelig overalt i Europa, ogsaa i Danmark, men ingen Steder blev der faret frem med større Voldsomhed end i Tyskland, hvor Katoliker og Protestanter rasende bekæmpede hinanden med de afskyeligste Vaaben. Navnlig de Steder, hvor Jesuiterne havde Magten, blev der i Religionens Navn begaaet de største Forbrydelser. I Bispedømmet Würzburg brændtes i Løbet af 8 Aar, fra 1623 til 1631 900 Mennesker af forskellig Køn, Stand og Alder, og en Bisp i Bamberg lod i et eneste Aar, 1621—23, 600 Uskyldige bestige Baalet. I det Brunsvigske stod Brandpælene mange Steder saa tæt som en Skov.

I Erkebispedømmet Trier huserede Jesuiterne saa voldsomt i Slutningen af det 16de Aarhundrede, at Landet næsten blev affolket for formuende Folk. Om den paa Side 13 omtalte Dr. Flade beretter W. G. Soldans „Geschichte der Hexenprocesse", at Vicebiskoppen i Trier, Peter Binsfeld, 1589 havde skrevet en Traktat „*de confessionibus maleficorum et sagarum*", i hvilken han ivrede mod de Frigivelser af Troldmænd og Hekse, som oplyste og upartiske Dommere nogle Steder var slaaet ind paa. To fremragende Lærde, Kanniken Cornelius Loos fra Gouda i Holland, der som Flygtning opholdt sig i Trier, og Dr. Dietrich Flade, Kurfyrstelig Raad og Meddommer i Trier og tidligere Rektor for Universitetet der, protesterede mod Biskoppens Skrift med det Resultat, at de begge blev kastet i Fængsel. Loos, der sandsynligvis har været en fat-

tig Mand, slap med at tilbagekalde sine Anskuelser. Flade havde i sit Modskrift hævdet, at alle Paastande om Hekseri var Indbildninger, og at hverken Biblen eller Kirkefædrenes Skrifter kendte noget til Hekse og Trolddom. Disse Paastande blev Flades Ulykke; Biskoppen og hans Kreaturer brugte Flades Forsvar for Heksene som Anklage mod ham selv, idet de hævdede, at kun en, der hørte hjemme i Troldmændenes Kreds, kunde forsvare disse. Dr. Flade tilstod selvfølgelig paa Pinebænken alt, hvad man ønskede, og den 26de Maj 1589 blev han, sammen med fire Borgmestre, nogle Raadsherrer og Underdommere og flere Præster, brændt paa Baalet. Det var en vedtaget Regel, at de Domtes Efterladenskaber tilfaldt Angiveren, Dommeren eller Bødlen efter Øvrighedens Anvisning. Dr. Flade var en rig Mand. En Sum af 4000 Gylden, som han havde staaende hos Byen Trier, blev paa Kurfyrstens Befaling overdraget Jesuiterne til Fremme af fromme Handlinger, og de benyttede Pengene til Fuldendelse af en pragtfuld smykket Jesuiterkirke.

Som tidligere berørt var Flyvebladenes Udseende ens i alle Lande. Formatet var altid Kvart, og den typografiske Udstyrelse og Udførelse mindre end beskeden. Undertiden prydes disse *accidentia* med et Billede i Træsnit, men da Bogtrykkeren brugte, hvad der havdes forhaanden, sattes Læsernes Indbildningskraft oftest paa en haard Prøve.

EFTER ET
GAMMELT FLYVEBLAD,
DER NU OPBEVARES PAA DET
KONGELIGE BIBLIOTEK I KØ-
BENHAVN, OG SOM ER TRYKT
HOS LAURENTZ BENEDICHT
ANNO 1591, ER DETTE SKRIFT
PAANY TRYKT OG UDGIVET AF
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI
EFTER FIRMAETS EGNE
MODERNISEREDE
UDKAST

DEN DEKORA-
TIVE UDSTYRELSE ER BE-
SØRGET AF *OVE DYVA*. CLICHE-
ERNE UDFØRT I *BERNH. MIDDEL-*
BOES REPRODUKTIONSANSTALT.
DE I SLUTNINGEN AF BOGEN
FOREKOMMENDE OPLYSNINGER
ER FORFATTEDE AF *EMIL SELMAR*
OG BOGEN ER TRYKT I 500
NUMMEREREDE EKSPL.,
HVORAF DETTE ER
NR. 58